

University of Groningen

Heilige gezangen

van der Knijff, Jacobus

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2018

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van der Knijff, J. (2018). *Heilige gezangen: Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773*. [, Rijksuniversiteit Groningen]. Rijksuniversiteit Groningen.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Heilige gezangen

Voor Hanna, Gerhard, Leonard, Willemijn, Joachim en Boudewijn

De uitgave van dit proefschrift is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de volgende fondsen en stichtingen:

Stichting Deddens-Koppelfonds
Stichting Gilles Hondius Foundation
J.E. Jurriaanse Stichting
RDO Balije van Utrecht
Stichting Zonneweelde

Illustratie voorkant: Het begin van de collectie lofzangen in een editie van de psalmberijming van Dathenus uit 1579 (Antwerpen MPM, O.B.1.1).

Jaco van der Knijff

Heilige gezangen. Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773

© Labarum Academic, Apeldoorn 2018

Omslagontwerp: José van der Meer

Vormgeving: Corné van der Horst

Cd-productie: Excellent Recordings

ISBN 978 94 0290 6332

NUR 704-050

www.labarum.nl

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

rijksuniversiteit
 groningen

Heilige gezangen

Herkomst, ontwikkeling en receptie van de lofzangen in het psalmboek van Dathenus en de 'Eenige Gezangen' in de Staatsberijming van 1773

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de
Rijksuniversiteit Groningen
op gezag van de
rector magnificus prof. dr. E. Sterken
en volgens besluit van het College voor Promoties.

De openbare verdediging zal plaatsvinden op

donderdag 5 juli 2018 om 14.30 uur

door

Jacobus van der Knijff

geboren op 16 november 1976
te Moerkapelle

Promotor

Prof. dr. A.L. Molendijk

Copromotor

Dr. J.R. Luth

Beoordelingscommissie

Prof. dr. H. van den Belt

Prof. dr. B.A.M. Ramakers

Prof. dr. H.J. Selderhuis

Inhoud

Woord vooraf	11
Inleiding	15
Situatieschets: geheimzinnige gezangen	15
Het onderzoek: de stand van zaken	21
De lacunes	32
Vraagstelling en studieopzet	35
Begripsbepaling en werkwijze	38
Hoofdstuk I	
Gezangen: de voorgeschiedenis	43
I.1 Gezangen tot de 16e eeuw	44
I.1.1 Oude en Nieuwe Testament	45
I.1.2 Vroege Kerk en middeleeuwen	46
I.1.2.1 Oden en cantica	47
I.1.2.2 Hymnen	51
I.1.2.3 Gezangen van geloof, gebed en gebod	53
I.1.2.4 Psalters	55
I.2 Gezangen in de zestiende-eeuwse calvinistische Reformatie	59
I.2.1 Inleiding	59
I.2.2 Het Geneefse Psalter	61
I.2.3 De Nederlandse psalmberijmingen	67
I.2.3.1 De Souterliedekens	68
I.2.3.2 Jan Utenhove	70
I.2.3.3 Lucas de Heere	72
I.2.3.4 Petrus Dathenus	74
I.2.3.5 Marnix van Sint-Aldegonde	75
I.2.3.6 Balans	79
I.3 Conclusie	81
Hoofdstuk II	
De lofzangen in het psalmboek van Dathenus (1566)	83
II.1 Dathenus' psalmberijming van 1566	84
II.1.1 Ontstaan	84
II.1.2 Eerste druk	87
II.1.3 Bronnen en werkwijze	88
II.2 De collectie 'ander lofsanghen'	90
II.2.1 De presentatie in het geheel van het psalmboek	90
II.2.2 De herkomst	93
II.2.2.1 De gezangen uit het Geneefse Psalter	93
II.2.2.2 De gezangen van Utenhove	95
II.2.2.3 De overige gezangen	96

II.2.3 Balans	99
II.3 Het 'Boskoopse boekje' van 1566	101
II.3.1 Herkomst	101
II.3.2 Inhoud	103
II.3.3 Verhouding tot Dathenus' lofzangen	107
II.3.4 Balans	112
II.4 Dathenus' lofzangen in perspectief	113
II.4.1 De kloostertraditie	113
II.4.2 De Souterliedekens	113
II.4.3 De Utenhovetraditie	114
II.4.4 De Franse traditie	116
II.4.5 De Engelse traditie	117
II.4.6 De Duitse traditie	118
II.4.7 Balans	120
II.5 Conclusie	122

Hoofdstuk III

De lofzangen in Dathenus' psalmboek tussen 1566 en 1773	123
III.1 De periode 1566-1572	125
III.1.1 De psalmboeken	125
III.1.2 De gezangen	133
III.2 De periode 1572-1585	141
III.2.1 De psalmboeken	141
III.2.2 De gezangen	145
III.3 De periode 1585-1600	154
III.3.1 De psalmboeken	154
III.3.2 De gezangen	157
III.4 De periode 1600-1648	160
III.4.1 De psalmboeken	160
III.4.2 De gezangen	165
III.5 De periode 1648-1702	176
III.5.1 De psalmboeken	176
III.5.2 De gezangen	179
III.6 De periode 1702-1773	190
III.6.1 De psalmboeken	190
III.6.2 De gezangen	191
III.7 Conclusie	197

Hoofdstuk IV

De receptie van Dathenus' lofzangen in kerk en maatschappij tussen 1566 en 1773	201
IV.1 De periode 1566-1600	205
IV.1.1 Kerkelijke besluiten en gebruiken	205
IV.1.1.1 Centraal	205
IV.1.1.2 Regionaal en lokaal	208
IV.1.2 Alternatieve berijmingen	212

IV.1.3 Citaatfrequentie van gezangen en melodieën	216
IV.1.3.1 Overname gezangen	216
IV.1.3.2 Hergebruik melodieën	220
IV.1.4 Muzikale bewerkingen	222
IV.1.5 Het publieke domein	222
IV.1.6 Balans	223
IV.2 De periode 1600-1650	226
IV.2.1 Kerkelijke besluiten en gebruiken	226
IV.2.1.1 De aanloop naar de synode van Dordrecht 1618-1619	226
IV.2.1.1.1 Provinciaal, regionaal en lokaal	226
IV.2.1.1.2 Utrecht en de bundel Hymni (1615)	228
IV.2.1.2 De synode van Dordrecht 1618-1619	232
IV.2.1.3 Na de synode van Dordrecht	237
IV.2.1.3.1 Provinciaal	237
IV.2.1.3.2 Regionaal en lokaal	239
IV.2.2 Alternatieve berijmingen en vertalingen	240
IV.2.2.1 Alternatieve berijmingen	240
IV.2.2.2 Vertalingen	244
IV.2.3 Citaatfrequentie van gezangen en melodieën	247
IV.2.3.1 Overname gezangen	247
IV.2.3.2 Hergebruik melodieën	249
IV.2.4 Muzikale bewerkingen	251
IV.2.5 Het publieke domein	253
IV.2.5.1 Publieke muziek	253
IV.2.5.2 Geschriften	255
IV.2.5.2.1 Arnoldus Oortcampius 1629	255
IV.2.5.2.2 Isaac Beeckman 1604-1634	256
IV.2.5.2.3 Gisbertus Voetius 1641	257
IV.2.5.2.4 Constantijn Huygens 1641	258
IV.2.6 Balans	260
IV.3 De periode 1650-1700	262
IV.3.1 Kerkelijke besluiten en gebruiken	262
IV.3.2 Alternatieve berijmingen en vertalingen	263
IV.3.2.1 Alternatieve berijmingen	263
IV.3.2.2 Vertalingen	267
IV.3.3 Citaatfrequentie van gezangen en melodieën	269
IV.3.3.1 Overname gezangen	269
IV.3.3.2 Hergebruik melodieën	272
IV.3.4 Muzikale bewerkingen	274
IV.3.5 Het publieke domein	276
IV.3.5.1 Publieke muziek	276
IV.3.5.2 Geschriften	276
IV.3.5.2.1 Gisbertus Voetius 1663	276
IV.3.5.2.2 Jacobus Koelman 1678	280
IV.3.5.2.3 Heinrich Ludolf Benthem 1698	283
IV.3.6 Balans	284

IV.4 De periode 1700-1773	285
IV.4.1 Kerkelijke besluiten en gebruiken	285
IV.4.1.1 Drenthe	285
IV.4.1.2 Groningen	286
IV.4.1.3 Orden van teksten	288
IV.4.2 Alternatieve berijmingen en vertalingen	290
IV.4.2.1 Alternatieve berijmingen	290
IV.4.2.2 Vertalingen	294
IV.4.3 Citaatfrequentie van gezangen en melodieën	296
IV.4.3.1 Overname gezangen	296
IV.4.3.2 Hergebruik melodieën	297
IV.4.4 Muzikale bewerkingen	298
IV.4.5 Het publieke domein	302
IV.4.5.1 Publieke muziek	302
IV.4.5.2 Geschriften	303
IV.4.5.2.1 François Halma 1708/1712	303
IV.4.5.2.2 Andreas Andriessen 1756	306
IV.4.6 Balans	307
IV.5 Conclusie	310

Hoofdstuk V

De collectie ‘Eenige Gezangen’ van 1773	315
V.1 De gezangen in het werk van de Staatscommissie	320
V.1.1 Bezinning	320
V.1.2 De keuze van de gezangen	328
V.1.3 Het bewerken van de gezangen	330
V.1.4 De collectie: naam en volgorde	333
V.1.5 De ‘Eenige Gezangen’ en de vraag naar evangelische liederen	335
V.2 De gezangen in het psalmboek	341
V.2.1 De ‘Eenige Gezangen’ in druk	341
V.2.2 De gezangen in de registers	343
V.3 De ontvangst van de ‘Eenige Gezangen’	345
V.3.1 Invoering van het psalmboek en gelegenhedspreken	345
V.3.2 Kerkzang	347
V.3.3 Koraalboeken	349
V.4 Conclusie	352

Hoofdstuk VI

De ‘Eenige Gezangen’: herkomst, ontwikkeling, inhoud	355
VI.1 De Tien Geboden	357
VI.2 De Lofzang van Maria	368
VI.3 De Lofzang van Zacharias	376
VI.4 De Lofzang van Simeon	387
VI.5 Het Gebed des Heeren	392
VI.6 De eerste berijming van de XII. Artikelen des Geloofs	401
VI.7 De tweede berijming van de XII. Artikelen des Geloofs	407

VI.8 Bedezang voor de Predikatie	416
VI.9 Morgenzang	423
VI.10 Bedezang voor het Eeten	430
VI.11 Dankzang na het Eeten	439
VI.12 Avondzang	445
VI.13 Een Eigen Geschrift van David	454
VI.14 Conclusie	465
Hoofdstuk VII	
De ontwikkeling en receptie van de ‘Eenige Gezangen’ na 1773	471
VII.1 De lofzangen van Dathenus	471
VII.2 De ‘Eenige Gezangen’	473
VII.3 Populariteit en gebruik van de afzonderlijke gezangen	482
VII.3.1 Citaatfrequentie in andere liedbundels	482
VII.3.2 Psalmbriefjes	484
VII.3.3 Koraalboeken	486
VII.3.4 Gesproken gebeden	487
VII.4 De waardering van de ‘Eenige Gezangen’	488
VII.4.1 De Afscheiding	488
VII.4.2 Abraham Kuypers en de gereformeerden	490
VII.4.3 De Christelijke Gereformeerde Kerken	492
VII.4.4 De Gereformeerde Bond	494
VII.4.5 De Gereformeerde Gemeenten (in Nederland) en de GBS	497
VII.4.6 Balans	499
VII.5 Conclusie	500
Slotbeschouwing	503
Gebruikte afkortingen	508
Bibliografie	513
I. Lijst edities psalmboek Dathenus 1566-1773	513
II. Geraadpleegde bronnen en literatuur	563
Summary	598
Naamregister	604
Bijlage cd ‘Heilige gezangen’	617
Verantwoording illustraties	622
Curriculum vitae	623